

KIS-420 – Gl. carburation, h.a.

(GC, GE, HK, MC e stern BAYA – 02 05 92)

I. – CARBUR-

Gl. *carburation, carburant, carburer, carburateur* zo bet kinniget kevatalioù brezhonek dezho ken abred ha 1963, sl. Da-63, p.84 :

Gl. *carburant*, Br. **trelosk** g.

Gl. *carburer, carburation*, Br. **treloskañ**.

Gl. *carburateur*, Br. **treloskell** b.

Gl. *carburateur triple corps*, Br. **treloskell dric'horf** (amañ hag e deveradoù heñvel ez eo diezhomm al lostger **-ek**).

Anat ne dalvez ket an termenoù brezhonek diagent evit sterioù all an deveradoù gallek diwar *carbur-* :

Gl. *carbure*, Br. **karbidenn** b.

Gl. *carburer*, Br. **karbonañ, karbonvec'hiañ**.

Gl. *carburateur*, Gl. **karboner g.ioù, karbonvec'hier g.-ioù**.

Alese, Gl. *teneur en carbone (d'un acier)*, Br. **karbonvec'h** g. (**un dir**).

Kounaat ivez an termenoù nes :

Gl. *combustible*, Br. **helosk** aa. & pa.

Gl. *comburant*, Br. **keflosk** aa. & pa.

Gl. *coke*, Br. **goulosk** g.

Un termen evel **bouetaer**, a glever a-wechoù evit **treloskell**, n'eo ket ur ger kalvezel.

II. – EMPATTEMENT

Sz. *wheel base, width*, Al. *Radabstand* "hed etre ahelioù ar rodoù a-raok hag a-dreñv". Gl. *voie*, Sz. *gauge*, "hed etre ar rodoù".

Gl. *empattement*. Merkomp luniadur an Al. : *Rad "rod"*, *Abstand "hed etre, esaou"*.
Br. **rodesaou**.

Gl. *voie*. Kounaomp an diskoulmoù kinniget ken abred ha 1847 gant KERVARKER evit kealioù eus ar seurt :

”ENVERGURE, la longueur des vergues d'un bâtiment. *Délezéd*, m. En Vannes, *diléed*. (De *délez*, vergue, et de *héd*, longueur.) En parlant de la largeur d'une voile, à sa partie la plus élevée. *Gwelléd*, m. (De *gwél*, voile, et de *léd*, largeur.) S'il s'agit de l'étendue qu'il y a entre les deux extrémités des ailes déployées d'un oiseau. *Eskelled*, m.” GON.FB.HV. p. 292.

VALLEE, lentoc'h, a adkemere termenoù KERVARKER hag, o soublañ da douell an hollvell(steri)egezh, en o c'hinnige evel henn :

“ENVERGURE des vergues *hed-delez*, *delez-hed* ; d'une voile *led-gouel*, *gouelled* m. Le Gon. ; des ailes d'un oiseau *hed-eskell*, *eskell-hed* m. Le Gon.” VALL. p. 264.

Kinnig a ran kas a-raok an erv boulc'het gant KERVARKER ha GONIDEG ha dec'heriañ diwar-bouez *rod* ha *hed* er stumm **roted** g., o lakaat **-d + h-** da vont da **-t-** (evel e **meuted** < **meud + hed**) hervez ar reolenn “kevazasaat ar skrivadur diouzh an distagadur evit an termenoù divell(steri)ek” (sl. KIS-329, La-08, pp. 301-302).

Gl. *quatre roues motrices*. Kaout a ra din ez eus a-walc'h gant (ˆ)lusk(-) : **peder rod luskañ**, **peder rod lusker**, **peder luskrod**.

III. – COUPE, BERLINE

Evit envel ar seurtoù karbedoù eo paour razh ar brezhoneg. Evezhiomp e vez peurliesañ digantabeg ar c'hanteulioù en dachenn : tidek an dibab anezho, graet a-geñver pe gant o lec'h orin (*berline*), pe gant un arvez anezho (*coupé*) h.a.

Evit Gl. *berline* e ro VALLEE, da heul GONIDEG, **berlinenn**. Emc'houlenn a ran ha dav eo derc'hel al lostger **-enn**, aspadenn un amzer ma vened darguzhañ an amprestoù dre wisponañ warno un neuz vrezhonek. Ponneraat ar yezh ne raed ken. A-du a-walc'h e ven evit degemerout **berlin** g., **limouzin** g. h.a. Gant Roparz HEMON a-du-rall e voe kentradet hevelep mod amprest, kv. e *Gerioù etrevroadel* :

“INE an *in* g (danvez) : *albumin*, *alumin*, *anilin*, *antipirin*, *aspirin*, *benzin*, *digitalin*, *fibrin*, *fenilamin*, *gelatin*, *glikerin*, *heliotropin*, *hematin*, *hematozin*, *hematoksilin*, *hemoglobin*, *heroin*, *hidroksilamin*, *hordein*, *humun*, *indigotin*, *indulin*, *insulin*[...]”

Gwir eo e kaver ul linennoù dindan :

“INE an *inenn* gg -où (liesseurt) : *anginenn, antitoksinenn, berlinenn, doktrinenn, gilhotinenn, kolerinenn, limouzinenn*” (diwar ar bizskrid fiziet e GE gant an aozer ; sl. ivez *Hor Yezh* 14, 1957, p. 30).

Evit Gl. *coupé* ez eo kantabeg ar c'hanteul betek ur par pa verk ez eo ***troc'het*** diabarzh ar c'harr gant ur stiv o tispertiañ ar blenier diouzh ar vlegnidi. Meur a hent zo a dra sur evit ar brezhoneg : pe degemerout ***koupe*** (evel ma ra ar ruseg), pe heuliañ ar galleg e-keñver ster hag ober gant ***stived*** ? pe...

IV. – APPUI-TETE, APPUI-NUQUE

Kinnig a rafen Br. ***kilpenner*** g. -ioù diwar batrom Br. ***goubenner*** (reveziat e gwenedeg ar CHal-ms. ha moarvat o sevel kalz uheloc'h en amzer pa gaver Kb. *gobennydd* gant ur ster damheñvel).

V. – ELECTRONIQUE

GE – Ar c'hraf degaset amañ gant HK a denn d'ur gudenn gemplezh a yezhouriezh, a zo hini anvad an diskiblezhioù. An istor eus dibaberezh an anvadoù-se a chom da skrivañ. Ur brastres n'on ken evit ober anezhañ. A zaou brantad e c'hoarvez, a c'halvfenn, evit bezañ eeun, prantadoù rakvalleek ha valleek.

Ar prantad rakvalleek a voe hini an amprestañ hogos pur. E krBr. e kaver : C. *arithmetic, matematic, fisic, filosofi, gramel* ; un nebeut termenou gerluniet diwar ar brezhoneg evelkent : C. *queleennadur* "enseignement", Qu. *quellennadurez* "doctrine & enseignement", C. *pentadur* "peinture", termen adkemeret ha klokaet gant GReg. *pein^tadur, pein^tadurez, pein^terez*. Gant GReg. end-eeun e spurmantomp derou ul labour war al lostgerioù : *scultérez* "sculpture" (un nebeut bloavezhioù goude e lenner war L'Arm- *scultereah* — levezon pe dave d'un arver kent ?)

Diaraoger da VALLEE a c'haller ober eus GONIDEG pe, kentoc'h, eus KERVARKER. En o *Dictionnaire Français-Breton* (1847) e noter ur striv d'ar gerluniañ, ac'hoel da skarzhañ an amprestoù. Sk. :

“ARITHMETIQUE, s.f. Science des nombres, art de calculer. *Gwiziégez é kên#ver an nivérou, é-kên#ver nivéri, f.*”

An termenou sinet H.V. (KERVARKER) avat zo gwir luniadoù untamm :

“PHILOLOGIE, s. f. Science qui embrasse les belles-lettres, sous le rapport de l'érudition, de la critique et de la grammaire. *Lizérégaez* (Galles.)”

Anat ivez al labour war al lostgerioù pa gavomp an deverad *Lizérégour* "philologue", kinniget ivez evel amprest kembraek, lunist en un doare nad eo ket kembraek (an deverad Kb. zo *llythyregydd*). Un azon all eus mennad GONIDEG da ziorren ar yezh diwar he loazioù eo an dregussterennig a lak en e C'heriadur d'an amprestoù gallek, sk. : *Filozofi.

An hini a ray istor ar yezhouriezh vrezhonek a ranko studiañ kammedoù VALLEE hag e geneiled e furnidigezh an trevnad lostgerioù o deus lakaet en hon c'herz. Da desteni eus an dedroadur-se e venegimp an 12 pajennad embannet e 1903 gant *Breuriezh deskedourien-vrezonekerien Paris : Roll-girioù Ar Jabadao*. Diwar ensellout an danvez e kav din e voe savet an euvrig gant TALDIR JAFFRENNOU oc'h emharpañ war labourioù VALLEE, ouzh o daskemmañ ivez (peurliesañ e gaou). E se e lenner :

“Iezadur. Grammaire. [...] Klezeiez. Escrime. [...] An niveroni. L'arithmétique. [...] An hedoni. La géométrie. [...] Ar filozofiez. La philosophie.”

[*Iezadur* oa un amprest kembraek nevez. *Klezeiez* oa peurvrezhonekadur amprest kembraek H.V. *klézéiaez*. *Filozofiez* oa brezhonekadur un amprest gallek diwar-bouez ul lostger brezhonek ha marteze ar gentañ reveziadenn a hevelep mod deverañ.]

En e blom pe dost e oa trevnad VALLEE an anvadoù diskiblezh e 1919, test da se ar geriadur a embanne er bloaz-se, gant an titl, souezhus pa geñverier : *Vocabulaire Français-Breton de Le Gonidec — Nouvelle édition mise à jour et considérablement augmentée par Fr. Vallée*. Ennañ ez eus un niver mat a anvadoù chomet digemm abaoe : “arithmétique *niveroniez* ; grammaire *yezadur* ; peinture (art de peindre) *livadurez* (reveziat endeo e levrig 1903), *liverez* ; géométrie *mentoniez* (gant ar meneg : néol.) ; géographie *douaroniez* ; géologie *douarouriez*, *douarennoniez* ; médecine *mezegiez*.”

Er *Grand Dictionnaire Français-Breton* (1931) eo e tezevellas VALLEE e drevnad klok ; dalc'het emañ en 27 pajennad an digoradur. Nebeut-tre a draoù zo bet kemmet abaoe e reizhiad al lostgerioù. Techet eur bet d'e gavout re klok, re gemplezh pe re soutil ; skrivagnerion 'zo, evel Roparz HEMON ken aketus neoazh da virout ar glad daspugnet gant e ziaraogerion, a ginnige dilezel degasadennoù pouezus evel ar geveneped *-el ~ -ek*. Hogen dleet eo da bleustrerion hentoù an dezevout trugarekaat VALLEE evit ar benveg prederiañ espar en deus adeiladet.

Mennet eo bet KIS da vezañ hêrez da VALLEE evit a sell dispakañ barregezhioù ar yezh ha dreist-holl diorren he araezioù kefredel ha, war un dro, hêrez da Roparz HEMON evit a sell kened hag arnevezded ar brezhoneg (arnevezded, eleze

skañved, krenned, resisted, krouusted, rezid). Mar kendalc'h da gorvoiñ, ha da glokaat, an hentoù digoret gant VALLEE, ez a frank war dachenn an amprestañ ; e se, da heul Roparz HEMON, he deus erlec'hiet *fizik*, *kimiezh* ouzh ar valleeg *naturoniezh*, *strilhouriezh* (*dourennoniezh*), ponner ha warno c'hwezh meizadurioù distaolet. Da skoueriekkaat furm an amprestoù e aozas Roparz HEMON ur roll *Gerioù etrevroadel*, sellet gantañ evel danvez da azverañ hag e gwir e rankad e azverañ war veur a boent. Ar pep pouezusañ eo e tegase e-kichen trevnad valleek ar gerluniañ un trevnad a'n amprestañ. Unan eus emelloù KIS e voe kevanekaat an daou drevnad.

Ur skouer a roin eus ar c'hudennoù a rankas plediñ ganto : e trevnad VALLEE e talvez an daouad lostgerioù *-el ~ -ek* da gevenebiñ erdal hag ental (sl. KIS-093, La-05, pp. 68 hh.) ; e trevnad HEMON e talvez *-el* da zezneuziañ ar Gl. *-aire*, *-éen*, *-el*, *-ien* h.a., hag *-ek* ar Gl. *-ique*. KIS a zivizas derc'hel distag mat an daou drevnad war ar poent-se, eleze arverañ bepred trevnad HEMON (kempennet) da geñver an amprestañ, trevnad VALLEE (klokaet) da geñver ar gerluniañ diwar loazioù ar yezh (ha pa vent a orin keltiek pe diwar amprestoù kent). E KIS-198, La-07, p. 95 e kaver skoueraet ar reolenn : mar amprester ar Gl. *cosmique* ne c'haller nemet degouezhout gant an dezneuziad Br. *kosmek* (hervez trevnad HEMON, ar geveneped valleek *-el ~ -ek* o chom ezwerch) ; mar amprester ar Gl. *cosmos* e tegouezher gant ar Br. *kosmoz* (hervez trevnad HEMON) ha diwar ar ger brezhonek nevez ez eo e c'haller deverañ *kosmozel*, *kosmozek* h.a. (hervez trevnad VALLEE). Sl. ivez KIS-311, La-08, p. 228 ; KIS-334, id., pp. 313 hh.

Emgavout a reer gant skoulm ar gudenn stignet e testenn HK. Hervez trevnad VALLEE e saver anvioù an diskiblezhioù diwar-bouez al lostgerioù *-oniezh*, *-ouriezh*, *-adurezh*, sk. *yezhoniezh*, *yezhouriezh*, *yezhadurezh*. Hervez trevnad HEMON, o vezañ ma vez lostgeriet dre *-ie* hag *-ique* anvadoù etrevroadel (gallek evit gwir, pa ziazezas RH e *Gerioù etrevroadel* war ar galleg) an diskiblezhioù, e tegouezher gant *kimiezh*, *filozofiezh*, *fizik*, *aksiomatik* hag *elektronik*. Merzhomp ez eo luzietoc'h un tammig lunierezh an adanvioù deveret : pe dezneuziet emaint diwar an adanv gallek : *philosophique* Ø *filozofek*, *chimique* Ø *kimiek* (gant un direizhderig : bezañs an *-i-*), *électronique* Ø *elektronek* ; pe, unan a zaou (pe an daou war un dro !) a) dezneuziet diwar an aa. Sz. : *physical* Ø *fizikel*, b) deveret diwar ar pa. Br. disoc'h an amprestañ : *fizik* > *fizikel* —an hent gwirheñvelañ en degouezh o vezañ a), dre zaou abeg : da gentañ pa oa saozneger RH war fin e vuhez hag en doa kollet kalzik eus e c'hallek ; d'an eil, e mare ebet, nag eñ na yezher all pa ouzon ne zedalvezas trevnad VALLEE da luniañ un termen evel *fizikel*. A-du-rall e c'haller deznadiñ diforc'hioù soutil pe soutiloc'h etre, da skouer, Br. *elektronek* "oc'h arc'hwelañ dre gorvoiñ perzhioù an

elektron" ha Br. *elektronikel* "a-zivout an elektronik". An tun-se zo bet arveret c'hoazh, n'eo ket evit diforc'hiñ arsterioù evelkent, met evit skañvaat al lavar, da skouer pa arverer *politikel*, *prederel* kentoc'h eget *politikerezhel*, *prederouriezhel*.

An hevelep damant d'ar skañved a reas din ouzhpennañ da drevnad VALLEE ul lostger all evit an anvadoù diskiblezh. Loc'het e voe va imbours'h diwar glask ur c'hevatal brezhonek d'ar Gl. *informatique*. Gant an deveradoù klasel hervez trevnad VALLEE e oa diemsavioù e-leizh. Un diemsav kentañ a denne d'an danvez : ar *stlenn* a zo divoud an diskiblezh desellet zo a natur disheñvel diouzh ar *stlenn* skignet gant an araezioù kelaouiñ pe dastumet gant ar rouedadoù polis ha spierezh —gwell kaout enta ur rumm deveradoù arbennik d'ar c'heweriañ *stlenn* emgefreek. Ur skoilh all hon gortoze pa bledemp da envel an diskiblezh he-unan : *stlennoniezh*, *stlennouriezh* ? kinniget e voe ivez *stlennata*, *stlennataerezh*¹. Trede diemsav : ponner, strobust seurt gerioù ha strobustoc'h o deveradoù : *stlennoniel*, *stlennoniezhel*, *stlennouriezhel*, *stlennatael*, *stlennataerezhel* ? *stlennielaat*... nemet, o kemer un hent treuz, dibab *stlennel*, *stlennelaat* ? Ur gudenn all a save evit envel an diskiblezhioù o c'hoarvezout eus ar c'heweriañ *stlenn* emgefreek e tachennoù diseurt : Gl. *bureautique*, *domotique*, *robotique*, h.a. Bez' ez eus o tiorren un domani peurvez a skiantoù hag a galvezerezhioù n'o deus ket nemeur da welout gant an diskiblezhioù kent.

Dre an holl abegoù-se o tennañ d'an damant resisaat, skañvaat, arnevesaat al lavar koulz hag ar preder, e'm eus kavet mat degas al lostger *-eg* g. da luniañ anvadoù an diskiblezhioù nevez. Netra dispac'hus e'm c'hinnig pa'z a da heul ar c'hembraeg en astenn a reas d'un niver diskiblezhioù eus al lostger o verkañ ar yezhoù ; hevelep “ mont da heul ” ned eo ket un amprestañ plaen koulskoude¹ ; a-du-rall, anv ebet da zistroadañ al lostgerioù anvad diskiblezh kentradet gant VALLEE nag an termennoù bet luniet diwarno ; anv ebet kennebeut da welout, evel ma tenn ar c'hembraeg d'e ober, en *-eg* nevez-mañ un dezneuziad diwar un *-ique* pe *-ics* etrevroadel.

Setu a'm eus kinniget enta :

Gl. *informatique* b., Br. **stlenneg** g.

Gl. *informatique* aa., Br. **stlennegel**

Gl. *informaticien*, Br. **stlennegour**

Gl. *informatiser*, Br. **stlennekaat**

¹ Ne venegan ket an termennoù lennet pe glevet digant ar yezherion, adalek *eñformatik*, *informatik* betek *urzhiaataerezh* (an termen-mañ luniet kempleg da drevnad VALLEE zo kevatal e gwir da Sz. *computication*, *computer literacy* ; *computer science* ; Gl. *ordinatique*).

¹ Hiroc'h e'm eus dispaket ar gudenn e'm lizher eus an 21 02 92 da YBLN, sl. KIS-410, La-09, pp. 450-451.

Gl. *bureautique* b., Br. **bureveg** g.
 Gl. *bureautique* aa., Br. **burevegel**
 Gl. *domotique* b., Br. **standureg** g.
 Gl. *robotique* b., Br. **roboteg**, h.a.

An arvar doujet gant HK da veskañ al lostgerioù anvad diskiblezh etrevroadel -**ik**, **-ek** hag al lostger nevezkinniget a hañval din enta bezañ bihan. N'hon eus nemet plegañ ar strishañ gwellañ d'ar reolenn gozh a yezhouriezh : kas pelloc'h an hent toullet araozomp hep distreiñ warnañ d'e freuzañ. Evel bepred er yezhouriezh e vez degouezhioù ma chomer en entremar. War an dachenn a studiomp amañ da skouer ez eus kel eus un diskiblezh anvet e Gl. *cybernétique* ; ha hi diaraogerez d'ar stlenneg (pa gomzer anezhi adalek 1945 endra zeraouad komz eus hemañ e 1962), en he renker hiziv e-touez dedalvezadurioù ar stlenneg. Moarvat, mar hor bize da luniañ he anvad hiziv e lakjed warni un termen dre **-eg** ; hogen ken abred ha 1958 e voe anvet **sturoniezh** e brezhoneg ha n'eus abeg sonn ebet d'he divadeziñ.

Un arbennadenn all deuet gant HK a c'houlenn preder. Lakaat a ra a-wel daou generadur diforc'h mat eus Gl. *électronique*, *robotique*, h.a. : evel diskiblezhioù, evel binviadurioù.

Un gudenn heñvel a voe da ziskoulmañ gant daou eus kemeradurioù ar Gl. *psychologie*. VALLEE a ginnige : “skiant an ene, **eneoniezh** ; psychologie (des personnages), **tresadur-ene**”. Gant KIS e voe graet kinnigoù all : “**bredoniezh** ; **bredadur**”, o lakaat etrezo un diforc'h damheñvel ouzh an hini a gaver etre **yezhonezh** (diskiblezh) ha **yezhadur** (stad ar c'heñverioù e diabarzh ur yezh dibarek).

D'ar gudenn stignet gant HK e welan tri diskoulm gallus :

~ pe mont da heul ar galleg hag ober gant an hevelep termen brezhonek en daou generadur ;

~ pe derc'hel he anvad war an diskiblezh hepken hag, evit ar c'hemeradur all, ober gant ur c'herienn liestamm : **binviadur elektronek**, **aveadur robotegel** ;

~ pe luniañ un deverad, dre al lostger *-ezh* da skouer, **elektronegezh**, **robotegezh** (hiron tamm pe damm e ve seurt furmadur e-keñver gerlunierezh : en **elektronegezh** e teu **-eg-** eus un amprest etrevroadel, e **robotegezh** ez adkaver an hevelep **-eg-** [**-ika#*] hag e **brezhoneg**). An dibab-mañ zo en orin gerioù evel **steriegezh**, ennañ un **-eg-** all c'hoazh [**-ako#*] "stad vloc'hel sterioù, kemeradurioù, arverioù un termen" (sl. *steriegezh*, KIS-379, La-09, pp.268-269), **stuzegezh** "hollad doareoù bezañ, bevañ, santout, meizañ, h.a. ur bobl" (sl. Da-64, p.111). An **elektronegezh** a ve hollad pe stad vloc'hel an aveadurioù elektronek en ur c'harbed pe

all ; ar **robotegezh** a ve hollad pe stad vloc'hel an aveadurioù robotegel en ur greanti pe all ; hag ar **stlennegezh** a ve “hollad al loazioù stlennegel (periantoù, meziantoù, desezadoù, koskor) e kerz ur stal, bezant en ul load, h.a.” (GSTL. ¶ 2052 ; sl. ivez KIS-410, La-09, p. 451).